

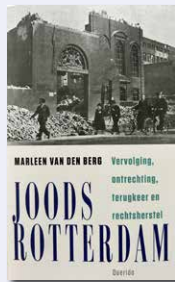
Joods Rotterdam

Ongeveer 2 procent van de Rotterdamse bevolking was in 1940 joods. Na Amsterdam en Den Haag vormden joden in de wereldhavenstad in opkomst de grootste populatie. Anders dan in genoemde steden woonden zij veel meer verspreid over de stad, zij het wel in clusters. In *Joods Rotterdam* beschrijft Marleen van den Berg hun voorgeschiedenis en vervolging tijdens de oorlogsjaren – en de tragiek van hun ervaringen tijdens de wederopbouw.

Om deze joodse geschiedenis gezicht te geven laat Van den Berg haar boeiende verhaal cirkelen om drie joodse families van verschillende samenstelling en met andere ervaringen. Via hen wordt de geschiedenis van de joodse gemeenschappen verteld.

Grote en kleine sjoa

Het patroon is bekend uit andere boeken: registratie, onteigening, uitsluiting, isolering en deportatie. Duizenden joden werden via Loods 24 op een afgelegen haventerrein per trein weggevoerd naar Westerbork en verder. Zo'n 1.000 doken er onder, in en buiten Rotterdam: een leven in de illegaliteit, afhankelijk van anderen. Een paar duizend bleven, onzeker hoe lang 'half-' en 'kwart-joden' niet voor deportatie in aanmerking zouden komen. Onder hen ook ongeveer 1.000 gemengd-gehuwden, van wie de mannen tewerk werden gesteld in het Kralingse Bos. Joden werden als werknemer uitgesloten, hun bezittingen en bedrijven werden onteigend. Na de oorlog was het ingewikkeld om eigendommen terug te krijgen van 'bewaarders' en nieuwe eigenaren. Gesproken is wel van 'de kleine sjoa' in de vorm van formalisme, ambtenarij, kilheid, onbegrip en agressief antisemitisme. Apart is dat Van den Berg na deze opsomming wil benadrukken dat de opvang van joodse repatrianten niet anders was dan die van anderen die terugkeerden (256). De Rotterdamse situatie verschilde van andere doordat het bombardement in de meidagen van 1940 de woningnood extra groot maakte. Veel joden moesten rechtszaken aanspannen om hun spullen terug te krijgen.

Gevangen

Van de bijna 13.000 joden in Rotterdam werden er bijna 7.000 weggevoerd naar kampen. Slechts 488 van hen keerden levend terug. En hoe. Een onderduikster schreef over een meisje dat terugkeerde: 'Geestelijk dood, kapot, gek is ze ervan!' Zij waren 'gevangen in alles wat niet meer bestaat', zoals zanger Stef Bos het eens verwoordde. Met grote moeite bouwden de resterende joden in Rotterdam weer een joods organisatieleven op. In 1954 kon eindelijk een nieuw synagogecomplex worden ingewijd. Van den Berg citeert een uitspraak die gedaan werd tijdens het Eichmann-proces in 1961: 'Andere volken na 1945 telden hun oorlogsverliezen, de joden telden wat overgebleven was.' Wie dit boek leest, zou er zomaar wat meer begrip voor kunnen krijgen dat joden zich niet veilig voelen in onze wereld en dat hun vertrouwen in woorden, regels en rechtssystemen laag is.

Fragmentarische steun

Christenen zijn slechts in de marge aanwezig in dit joods-Rotterdamse verhaal. Ik ben bang dat er ook weinig van te vertellen valt. Maar toch wel wat meer dan alleen het 'in handen vallen' van de door bekeeringsdrang gedreven medewerkers van Elim, een christelijke vereniging die onder joden werkte (54). Onbaatzuchtige hulp aan joodse vluchtelingen na de Kristallnacht in 1938 kwam er in ieder geval vanuit de chr. geref. kerk van Rotterdam-Centrum. Hier werd destijds een solidariteitsactie voor 'de Joodsche jeugd' opgezet. Ds. S. van der Molen richtte met jongeren en de mannenvereniging een comité op dat alle jeugdverenigingen in het kerkverband aanschreef voor steun. Tijdens de oorlog was de gereformeerde Breepleinkerk in Zuid onderduikadres voor joden.

N.a.v. Marleen van den Berg, *Joods Rotterdam. Vervolging, ontrechting, terugkeer en rechtsherstel, Amsterdam-Antwerpen 2025, 431 blz., € 31,99.*

Oorlogsroman

In april verscheen *Onvermijdelijk Verraad* van Johan den Hartogh, over zijn grootouders Jelle en Froukje. De oorlog dringt steeds verder door in hun leven. De hoofdpersonen zijn verbonden aan de chr. geref. kerk van Meppel, wat in het verhaal regelmatig zichtbaar wordt, evenals de jodenvervolging.

N.a.v. Johan den Hartogh, *Onvermijdelijk verraad. Ondergedoken in oorlogstijd, verraden door eigen volk, Rijswijk 2026, 366 blz., € 22,95.*